

Ганжурова Л. Ю., Зеленько Г. І. Система залучення працівників до результативної праці.

Раскрываются основные составляющие системы мотивации как основного фактора эффективного труда персонала предприятия. Исследуются отношение ученых разных поколений к вопросу заинтересованности рабочих. Рассматриваются современные методы стимулирования труда и их влияние на результативность деятельности работников.

Ключевые слова: мотивация труда, эффективность труда, HR-стратегия предприятия, действенные стимулы, система привлечения работников.

Ganzhurova Ludmyla, Zelenko Galyna. The motivational system as major factor of working efficiency.

This article discovers the components of the motivational system as major factor of working efficiency in the enterprise. Attitudes of scientists from different generations to attracting employees are analyzed. The author takes a good look at modern methods of stimulation and their influence on the results achieved by workers.

Keywords: motivation, efficiency of work, HR - strategy of the enterprise, effective stimulus, system of attracting employees.

Головченко О. М.

Міжнародний гуманітарний університет, м. Одеса

ПРИЧИНИ РОЗПОВСЮДЖЕННЯ І ШЛЯХІ НЕЙТРАЛІЗАЦІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Визначено причини поширення корупції, особливості розповсюдження корупції в Україні, виконано систематизацію та класифікацію причин корупції, розглянуто економічні моделі корупції. запропоновано шляхи подолання корупції в сучасній національній економіці.

Ключові слова: Корупція, матеріальні привілеї, державні пільги, прихована економіка, відхилення від податків, тіньові операції, соціальна політика

У сучасній економічній науці прийнято відзначати множинність причин корупції, виділяючи економічні, інституційні, соціально-культурні чинники. Проте, на сьогоднішній день ці чинники недостатньо структуровані і систематизовані. Недостатньо досліджено їх взаємозв'язок і взаємозалежність.

Проблему корупції в своїх дослідженнях висвітлювали В. Захарченко, В. Кизим, Є. Ковальов, Т. Ковальчук, Ю. Лисенко, В. Мунтіян, С. Міщенко, Г. Пастернак-Тарнаушенко, Р. Ситник, А. Спірідонов, М. Чумак, В. Шлемко та ін.; а також закордонні вчені – Г. Беккер, К. Боулінг, Є. Бухвальд, Дж. Бьюкенен, К. Гірц, Г. Гросман, С. Деварейджен, М. Кастельс, А. Катценеленбойген, В. Куклін, Є. Олейніков, М. Олсон, А. Портес, Е. Сатерленд, В. Сенчагов, Е. де Сото.

Проте в цих дослідженнях не приділяється достатньо уваги систематизації причин і чинників виникнення корупції.

Метою статті є визначення та систематизація причин та динаміки поширення корупції, і розробка шляхів її нейтралізації в сучасній економіці України.

Економічні причини корупції – це перш за все, низька заробітна платня державних службовців, а також їх високі повноваження впливати на діяльність фірм і громадян. Корупція розцвітає усюди, де у чиновників є широкі повноваження

розпоряджатися якими-небудь дефіцитними благами. Особливе це помітно в перехідних країнах, і країнах що розвиваються, але виявляється і в розвинених країнах. Наприклад, в США відмічено багато проявів корупції при реалізації програми пільгового надання житла сім'ям, що мають потребу у житлі.

Інституційними причинами корупції вважаються високий рівень закритості в роботі державних відомств, громіздка система звітності, відсутність прозорості в системі законотворчості, слабка кадрова політика держави, що допускає розповсюдження “синекур” і можливості просування по службі незалежно від дійсних результатів роботи службовців.

Соціально-культурними причинами корупції є деморалізація суспільства, недостатня інформованість і організованість громадян, суспільна пасивність відносно свавілля тих які мають владу.

Будь-яка держава, демократична або репресивна, контролює розподіл матеріальних привілеїв і пільг і визначає розмір податкового тягара. Розподілом привілеїв і пільг звичайно займаються державні чиновники, що володіють правом діяти на свій розсуд. У приватних осіб і компаній, прагнучих одержати найбільшого сприяння, може виникнути бажання купити такий режим. Платня за отримання матеріальної вигоди і є випадком корупції, якщо грошова подяка пропонується державному чиновнику з метою отримання незаконних пільг або зниження витрат. Корупція – симптом того, що в системі державного управління щось не так. Державні інститути, створені для регулювання взаємин між громадянином і державою, натомість використовуються для особистого збагачення і надання пільг корумпованим господарюючим суб'єктам. Ціновий механізм, той, що покликаний бути джерелом економічної ефективності і стимулятором економічного зростання, може – у формі хабара – підірвати легітимність і ефективність державної влади [1]. Розглянемо найбільш типові ситуації, коли завдяки широкому розповсюдженню в держапараті корупції можна довільно вирішувати, кого обдарувати привілеями, а хто понесе основний тягар витрат від тих або інших рішень органів влади.

Держава нерідко розподіляє безкоштовні товари і послуги або продає їх за цінами нижче за ринкових. Часто існує подвійна система цін – низька державна ціна і вища роздрібна. В цьому випадку приватні компанії будуть готові заплатити державному чиновнику за право доступу до джерел товарів і послуг з вигідніших цін. У Китаї, наприклад, деякі товари продавалися як за пільговою державною, так і за ринковою ціною. І хоча останніми роками розкид цін скоротився, колись ці цінові ножиці були вельми значними. Як відзначають китайські дослідники, в 1989 р. ринкова ціна вугілля складала 674% державної. Ринкові ціни на деякі інші види продукції складали від 250 до 478% державних[5, с. 56]. Недивно, що в Китаї набула широкого поширення практика дачі хабарів, за допомогою яких приватні продавці намагалися одержати товари за державними цінами.

Якщо надання кредитів і процентні ставки контролюються державою, то хабарі стають платнею за доступ до них. Інтерв'ю з підприємцями з Східної Європи показують, що часто за допомогою хабарів можна отримати кредити. Аналогічні дослідження, проведені в Лівані, показали, що в цій країні отримання позик немислимо без хабарів.

Обмінний курс валют не завжди відображає реальний стан економіки і тим самим породжує стимули для дачі хабарів з метою обміну валюти за найбільш вигідним курсом. Наприклад, в Парагваї система множинних обмінних курсів залишалася джерелом корупції аж до тих пір, поки цю систему не реформували. У Південній Африці система “подвійної валюти” служила ґрунтом для хабарництва. Платіжний ранд був скасований в березні 1995 р., і завдяки цій зміні фінансової політики було завдано чутливого удару по корупції.

Роздача лімітованої кількості імпорتنих і експортних ліцензій часто є джерелом хабарів і “дахування” укупі з хабарами, розмір яких пов’язаний з можливою матеріальною вигодою. На Філіппінах на початку 1950-х рр. широкого поширення набули обидва методи. Особи з потрібними зв’язками в політичних кругах могли з легкістю одержати ліцензії за умови виплати їм 10% комісійних.

У всіх цих випадках стимули для хабарництва абсолютно очевидні, проте в чому ж полягає їх ефективність і наслідки? Невже вони просто вирівнюють пропозицію і попит, виконуючи ті ж функції, що і ціни на легальному ринку? Розглянемо три випадки.

Перший. Державні пільги лімітовані і об’єм їх жорстко фіксований. Тому чиновники, наділені повноваженнями розподіляти ці пільги, не мають можливості довільно збільшувати або зменшувати загальний об’єм наданих пільг.

Другий. Пільги лімітовані, але самі чиновники можуть на свій розсуд визначати кількість і якість пільг, що виділяються.

Третій. Пільги надаються всім, хто має на них право, але чиновники можуть на свій розсуд особисто вирішувати, хто саме з претендентів задовольняє всім вимогам для отримання пільг.

У дослідженні тіньової економіки в Україні приводиться ієрархія розміру хабарів за цілий ряд послуг, необхідних приватним підприємцям. Більшість керівників фірм признавалися в сплаті “гонорарів” за дозвіл імпортно-експортних операцій. Отримання міських телефонних номерів майже незмінно супроводжувалося “неформальною винагородою”. Хабарі податковцям, неофіційні винагороди за можливість отримання кредитів. Висока вартість послуг, що надаються державними чиновниками за хабарі, вимушує багато компаній діяти в тіньовому секторі, тоді як інші при складанні звітів в наглядові органи занижують статистику продажів, витрат і занижують фонд заробітної платні. Тим самим держава зазнає значні збитки, а розгул хабарництва перешкоджає інвестиціям і приходу на ринок нових компаній.

Ряд дослідників запропонували економічні моделі, в яких хабар виконує роль корисного стимулу. Наприклад, хабарі “розпорядникам черг” можуть бути ефективними. Матеріальна винагорода може змусити держчиновників віддавати перевагу людям, які цінують свій час, рівно як і взагалі прагнуть до ефективної роботи [2, с. 41].

Ряд дослідників робить висновок, що рутинна корупція може бути навіть терпимою. По-перше, терпимість до корупції в такому найважливішому державному відомстві, як податкова служба або служба надання комунальних послуг, може стимулювати розповсюдження корупції і в інших областях – і із згубними наслідками.

По-друге дослідники допускають, що держчиновники володіють обмеженими

можливостями для винесення довільних ухвал [4].

По-третє, корупція провокує невизначеність ділового клімату. Фірми платять хабарі з метою добитися якоїсь визначеності, але ця визначеність може виявитися ілюзорною, тому що хабародавці не в силах гарантувати виконання укладених незаконним шляхом операцій. Хабарі можуть короткостроково підвищити ефективність збору податків або надання публічних послуг, але в довгостроковій перспективі завжди виникають труднощі. Винагорода, за яку конкретна фірма забезпечує стабільність свого положення, приводить на ринку до сильної нерівності фірм.

Укорінена корупція може бути стримуючим чинником реформ державних інститутів. Фірми, що одержали переваги завдяки хабарам, присікатимуть будь-які спроби підвищити прозорість існуючих правил і законів. Їх союзники в державному апараті також протидіятимуть спробам реформ, націлених на додання економіці країни відкритішого і конкурентоздатного характеру. Коротше кажучи, хоча хабар і можна назвати стимулюючою винагородою для державних чиновників, політика активної терпимості ставить заслін на шляху реформ в довгостроковій перспективі. Подібна практика приводить також до підриву легітимності державних інститутів в очах громадян.

Держава встановлює правила економічної діяльності і стягує податки. Приватні особи і компанії можуть за певну платню звільнити себе від цих витрат. Спочатку розглянемо можливості корупції в програмах регулювання, а потім у сфері збору податків і мит. На закінчення проаналізуємо економічні і політичні наслідки цього виду корупції.

Регулюючі програми. В рамках державних регулюючих програм компанії мають можливість виторгувати собі сприятливіше трактування правил або полегшувати тягар обмежень, що накладаються цими правилами. Правила і регулюючі положення можуть використовуватися корумпованими чиновниками як засіб особистого збагачення. У всьому світі правила гри можна повернути в потрібну сторону – в обмін на якусь мзду. Найдивовижніше, що хабарництво процвітає приблизно в одних і тих же областях, незалежно від культурних традицій, економічних умов і політичного устрою. Хабарі дають і беруть при ліцензуванні видів ділової активності, при інспекції об'єктів, що будуються і прийманню готових об'єктів, при оцінці екологічної небезпеки виробництв і небезпеки праці. Всякий раз, коли чиновники, що відповідають за дотримання регулюючих документів, мають можливість ухвалювати довільні рішення, існує стимул для хабара.

Податки і митні збори. Сплата податків і митних зборів – обтяжливий обов'язок. Додатково у веденні митних інспекторів нерідко виявляється те, що представляє чималу цінність для компаній – доступ на зовнішній ринок. Тому корпорації і приватні особи можуть вступити в змову з податківцями і митниками в цілях зниження ставок обов'язкових платежів і прискорення процесу надання їм послуг. В результаті збір податкових надходжень стає неадекватним і нечесним. Наприклад, як показало одне дослідження, якби в Пакистані, втрати пов'язані з корупцією і неефективним менеджментом, можна було скоротити на 50%, то частка податкових надходжень у ВВП виросла б з 13.6% до більш ніж 15% [5].

Економічні наслідки і політична легітимність. Економічні втрати від дачі хабара, що має своєю метою обійти існуючі правила і піти від податків, залежать від ефективності реалізації програм, потенційно уразливих для корупції. Уявимо собі, що держава упровадила масу неефективних правил економічної поведінки і стягує дуже обтяжливі для бізнесу податки. За ситуації, коли існуюча правова база украї непродуктивна, хабарі, що дозволяють обійти існуючі правила-перепони і звільнитися від непомірних податків, можуть підвищити ефективність функціонування економіки. За допомогою хабарів можна подолати надмірну зарегульованість економіки, понизити рівень податків і більш менш розподілити дефіцитні товари. Навіть якщо корумпований ринок страждає від деяких з перерахованих проблем, все одне у результаті корупційна практика, з погляду ефективного функціонування економіки, виявиться переважнішою, ніж законослухняна поведінка. Подібне аргументування в захист хабара звичайно можна почути від інвесторів, що вкладають капітал в країнах, що розвиваються, а також в дискусіях про перспективи інвестицій в країнах Східної Європи і колишнього Радянського Союзу. Але це прагматичне виправдання існуючого стану речей викликане лише розчаруванням в правовому режимі цих країн. Подібне аргументування важливе, оскільки воно намагається виправдати корупцію з метою отримання економічних переваг, на які претендент не має законних підстав. Тобто хабародавці опиняються в більшому вигравші, ніж якби вони діяли в рамках чесної системи, де їм довелося б погоджувати свою економічну діяльність із законом. Успіх боротьби з тіньовою економікою можливий лише за умови масової її підтримки суспільством, а це, в свою чергу досяжно при високому рівні довіри громадян до державних інститутів влади і управління (рис.).

Тіньову економіку викоренити повністю не можна, але можливо понизити її до прийняттого і не такого відчутного для економіки країни рівня. Тоді обґрунтованим параметром в стратегії зменшення впливу тіньової економіки повинна стати її питома вага, що не перевищує 10% валового внутрішнього продукту. Цього рівня держава повинна досягти шляхом різкого скорочення тіньових операцій олігархічних структур, корупції і хабарництва держапарату. Необхідно вжити заходи для легалізації значної частини вимушеної позалегальної економіки.

При виборі механізмів реалізації стратегічних цілей важливо знайти оптимальне співвідношення між економічними і адміністративними заходами державної дії на тіньову економіку.

У будь-якій країні існують правові норми, що визначають форми і характер взаємодії влади і бізнесу. Проте важливе значення мають "правила ігри", які встановлюються у відносинах між владою і бізнесом. У основі цих правил лежать не тільки законодавчі акти, але і морально-етичні норми. Можна також стверджувати, що тільки одна частина цих правил носить відкритий, публічний характер, тоді як інша частина знаходиться "в тіні".

Основні напрями боротьби з тіньовою економікою в Україні залежно від джерела виникнення тіньового економічного інтересу			
<p>Боротьба з корупцією</p> <ul style="list-style-type: none"> – реформа законодавства; – довгострокові інституційні реформи; – добровільні інформатори. 	<p>Боротьба з ухиленням від податків</p> <p><i>Юридичний підхід:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – Налаштування податкового законодавства; <p><i>Утилітаристський підхід:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – зниження податкових ставок; <p><i>Силовий підхід:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – посилювання штрафних санкцій; <p><i>Конвенціональний підхід:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> – досягнення формальних і неформальних угод на мікрорівні. <p><i>Культурно-нормативний підхід.</i></p>	<p>Боротьба з організованою злочинністю</p> <ul style="list-style-type: none"> – каральні заходи відповідно до ступеня суспільної небезпеки скоюваного злочину 	<p>Боротьба з наркотиками</p> <ul style="list-style-type: none"> – обмеження попиту; – медична легалізація наркотиків

Рис. Заходи по боротьбі з тіньовою економікою в Україні

Що вважається загальновизнаними правилами гри у відносинах між бізнесом і владою? Перш за все, **це чітке розділення функцій бізнесу і державного управління**. Держава – повновладний господар у сфері політичних відносин, бізнес – в економічній діяльності. Досить часто бізнесмени стають публічними політиками і навпаки. Але подібна зміна соціального статусу припускає одну важливу умову – повний розрив з колишньою діяльністю [3].

Іншим неписаним правилом є **принцип рівновіддаленості бізнесу від влади** (не плутати з аналогічним висловом на цю тему В. Путіна). Цей принцип означає, що влада не повинна ділити бізнес-середовище на “улюбленчиків” і “нелюбленчиків”, тих, що наближені і тих, що знаходяться на віддалі. Йдеться перш за все про відносини влади з крупними корпораціями. Добре відомо, що приватним корпоративним інтересам крупного бізнесу здатне протистояти тільки держава.

Суспільство не може нормально розвиватися, якщо всі його шари, у тому числі і бізнес-середовище, не визнаватимуть державу як виразника загальнонаціональних інтересів і регулятора економічних відносин на макрорівні. Бізнес зацікавлений в тому, щоб держава забезпечила гарантії приватного підприємництва, захист вітчизняного виробника на внутрішньому і зовнішніх ринках. Але для бізнесу держава повинна бути авторитетним арбітром, коли виникають суперечності між приватними і суспільними інтересами, а також усередині самого бізнес-середовища.

Одним з неписаних правил гри у відносинах між бізнесом і владою є **визнання обома сторонами своєї соціальної відповідальності перед суспільством**. З цієї проблеми не утихають суперечки, проте загальновизнано, що бізнес несе соціальну відповідальність в рамках своїх господарюючих суб’єктів, тобто на мікроекономічному рівні. У конкретнішому плані це має на увазі наступне: виплату

податків, створення робочих місць і нормальних умов праці, а також виплату гідної винагороди за працю найнятих робітників, запобігання і усунення збитку, нанесеного навколишньому природному середовищу діяльністю підприємства [5].

Висновки та перспективи подальших розробок. Соціальні обов'язки держави пов'язані з рішенням наступних соціальних проблем на макроекономічному рівні: встановлення прожиткового мінімуму, підтримка малоімущих верств населення, розвиток охорони здоров'я, освіти, науки і культури. В ході багатовікової історії ринкового господарства сформувалися механізми і інфраструктура регулювань відносин між владою і бізнесом. Поширеною практикою знаходження балансу інтересів стали регулярні зустрічі керівників держави з представниками бізнесу, включення підприємців до складу консультативних органів при уряді або главі держави. Цілковито легальними стали групи лобювання в парламенті, де вони відкрито захищають інтереси тієї або іншої частини бізнесу. Велику роль в захисті інтересів бізнесу грають торгівельно-промислові палати, а також об'єднання підприємців. Вже багато десятків років в світі ефективно діє система соціального партнерства, яка дозволяє регулювати соціально-трудові відносини на основі трибічного представництва (підприємці, профспілки трудящих, держава).

Іншим важливим правилом є **прозорість відносин “влада – бізнес”**, їх відвертість, можливість контролю з боку суспільства і його цивільних інститутів. Це правило дуже незручне для олігархії.

Тіньовий характер відносин “влада-бізнес” зумовлений особливостями народження і еволюції української олігархії. В кінці 1980-х початку 1990-х років інтереси майбутніх олігархів були пов'язані з отриманням для себе від держави різних пільг: дозвіл на приватизацію, ведення зовнішньоекономічної діяльності, безпроцентні кредити, статус уповноважених і т.п. Всі ці методи недобросовісної конкуренції не підлягали широкому розголосу.

Тільки сильна держава здатна ефективно впливати на тіньову економіку. Для того, щоб держава була сильною, а не силовою і його роль в тіньовій економіці була мінімізована, важливі наступні аспекти:

– національна ідея, що об'єднує громадян навколо основних морально-етичних цінностей української цивілізації (державність, соціальна справедливість, духовність і т.п.), що відкидає культ грошей як фетиша;

– авторитет політичної влади, можливий, якщо влада, виражаючи інтереси народу, буде компетентною, ефективною, некорумпованою;

– здатність держави сформувати здорове конкурентне середовище в рамках національної економіки, в якій були б поставлені бар'єри для тіньової діяльності мафіозних і олігархічних структур.

Використані джерела:

1. Герасимчук З. В., Вавидюк Н. С. Економічна безпека регіону: діагностика та механізм забезпечення : монографія / З. В. Герасимчук, Н. С. Вавидюк. – Луцьк : Настир'я, 2006. – 243 с.
2. Запоточний І. В., Захарченко В. І. Державне регулювання регіональної економіки / І. В. Запоточний, В. І. Захарченко. – Харків : Одисей, 2003. – 529 с.
3. Мандибура В. О. Тіньова економіка України та напрямки законодавчої стратегії її обмеження / В. О. Мандибура. – К. : Парламентське вид-во, 1998. – 135 с.

4. *Олсон М.* Рассредоточение власти и общества в переходный период. Лекарства от коррупции, распада и замедления темпов экономического роста / М. Олсон // Экономика и математические методы, 1995. – Т. 31. – Вып. 4. – С. 271-282.
5. *Boulding K.* Liquidity Preference Theory of Market Prices Market / К. Boulding // *Economica*, NS 11, 42 (May 1944): 55-63. CP 1.

Головченко Е. Н. *Причины распространения и пути нейтрализации коррупции в Украине.*

Определены причины распространения коррупции, особенности распространения коррупции в Украине, выполнена систематизация и классификация причин коррупции, рассмотрены экономические модели коррупции. предложены пути преодоления коррупции в современной национальной экономике.

Ключевые слова: коррупция, материальные привилегии, государственные льготы, скрытая экономика, уклонение от налогов, теневые операции, социальная политика

Golovchenko Olena. *Reasons of distribution and ways of neutralization of corruption in Ukraine.*

Reasons of distribution of corruption, features of distribution of corruption, are certain in Ukraine, systematization and classification of reasons of corruption is executed, the economic models of corruption are considered, the ways of overcoming of corruption are offered in a modern national economy.

Keywords: Corruption, financial privileges, state privileges, hidden economy, tax evasion, shadow operations, social policy

Ковальчук Т. Т.
Київський університет ринкових відносин
Лук'янов В. С.
Помічник народного депутата України

ФІНАНСОВІ ІННОВАЦІЇ ТА ЇХ ВПЛИВ НА РОЗВИТОК ФІНАНСОВИХ РИНКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Досліджено діалектику впливу фінансових інновацій на розвиток фінансових ринків. Окреслено проблеми їх застосування, як в економічних системах зарубіжних країн, так і в національній економіці.

Ключові слова: фінансові інновації, деривативи, похідні фінансові інструменти, інфляція, системний дефолт.

Інтенсифікація глобалізаційних процесів зумовлює ту очевидність, що на світ з'являються усе нові і нові форми фінансового буття. І цей процес є перманентним. Так, завдяки вибуховому зростанню похідних цінних паперів та фінансових інструментів цивілізаційна фінансова система, і зокрема фінансові ринки, непомірно наростили свій потенціал. Фінансові інновації, що є проявом свого роду “фінансової алхімії”, являють собою нові, невідомі досі продукти та інструменти, націлені нарощувати наявний капітал. За образною оцінкою професора Гарвардського університету Найалла Фергюсона, “планета Земля виглядає карликом на фоні планети “Фінанси”, до того ж остання куди швидше обертається навколо своєї осі” [1].